

סיכום שיעור 05 - תנ"ך (בראשית פרקים כ"ז וכ"ח)

סיכום שיעור

- **פתרון שאלה 9 על פרק כ"ז (פסוקים א'-כ'): השיעור פתח בפתרון שאלת בגרות העוסקת ביחסי ההורים-בנים במשפחת יצחק ורבקה. הציטוט "ויהאב יצחק את עשו... ורבקה אוהבת את יעקב" משמש כמפתח לתשובות.**
- **כינויים כמבטאי העדפה:** עשו מכונה "בנו" (של יצחק) בפסוק א, ויעקב מכונה "בנה" (של רבקה) בפסוק ו'. הכינויים מראים שכל הורה מעדיף בן אחר -- עשו הוא הבן האהוב של יצחק, ויעקב הוא הבן האהוב של רבקה.
- **דוגמאות נוספות להעדפת ההורים:** ברכת יצחק "הוה גביר לאחר והשתחוו לך בני אמך" (פסוק כ"ט) מראה שיצחק מעדיף את עשו. רבקה אומרת "עלי קללתך בני" (פסוק י"ג) -- מוכנה לקבל קללה כדי שיעקב יקבל את הברכה -- מראה שהיא מעדיפה את יעקב.
- **שלושת החושים שבהם הוטעה יצחק:** מישוש (עורות גדיי העצים על ידי יעקב וצווארו), טעם (רבקה הכינה מטעמים כמו שיצחק אוהב), ריח (יעקב לבש את בגדי עשו "החמודות"/היפים). חוש השמיעה לא הוטעה -- יצחק אמר "הקול קול יעקב" אך לא הסתמך על חוש זה.
- **פירוש "על חרבך תחיה" (ברכת יצחק לעשו):** שני פירושים נלמדו. **רש"ם** -- עשו יהיה צייד כל ימי חייו, פרנסתו תהיה על ידי ציד בכלי נשק. **רמב"ן** -- עשו יהיה לוחם שינצח במלחמות ולא ייפול בחרב האויב. המורה הסבירה שפירוש הרש"ם מתאים יותר לפרק כ"ז כי עשו מתואר כצייד ואין הזכרת מלחמות בפרק.
- **מעבר לפרק כ"ח -- יציאת יעקב לחרן:** יצחק קורא ליעקב, מברך אותו (הפעם בגלוי ובלי רמאות), ומצווה עליו לא לקחת אישה מבנות כנען אלא ללכת לפדן ארם ולשאת אישה מבנות לבן. יצחק נותן לו את "ברכת אברהם" -- ארץ כנען וצאצאים רבים.
- **תגובת עשו:** עשו שומע שיצחק שלח את יעקב לחרן להתחתן ומבין שנשותיו החיתיות "רעות בעיני יצחק אביו". מתוך אהבתו לאביו ורצונו לרצותו, הוא הולך לישמעאל (אחי יצחק) ומתחתן עם בתו -- אישה שלישית מהמשפחה. המורה הדגישה שעשו מוצג כדמות חיובית בפרק -- אוהב את אביו ורוצה לרצותו.
- **יעקב נשלח ללא רכוש:** בניגוד לעבד אברהם שנשלח עם עשרה גמלים מלאים כל טוב, יעקב נשלח ללא דבר ("רק עם מקל"). ייתכן שזו נקמה קטנה של יצחק על הרמאות של יעקב בגניבת הברכה.
- **חלום הסולם (פרק כ"ח):** יעקב חונה בדרך לחרן ב"המקום" (מקום ידוע -- לפי רש"י הר המוריה), לוקח אבן ושם מתחת לראשו, וחולם חלום: סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מלאכי אלוהים עולים ויורדים בו.
- **קושי "עולים ויורדים":** המלאכים צריכים לרדת מן השמיים ואז לעלות, לא להפך. שני פתרונות: (1) מדובר בחלום שאינו הגיוני תמיד; (2) חז"ל -- מלאכים ששמרו על יעקב בארץ ישראל סיימו תפקידם ועולים, ומלאכים חדשים יורדים לשמור עליו בחרן.
- **ברכת אלוהים ליעקב בחלום:** ברכה לאומית (ארץ כנען לצאצאיו, צאצאים רבים בארבע רוחות השמיים -- ימה/מערב, קדמה/מזרח, צפונה, גבבה/דרום) וברכה אישית (הגנה בדרך והבטחה להחזירו בשלום).
- **נדר יעקב -- קושי תיאולוגי מרכזי:** יעקב נודר נדר עם ארבעה תנאים ("אם יהיה אלוהים עמדי, אם ישמרני, אם ייתן לי לחם ובגד, אם אשוב בשלום") ושלוש הבטחות (אלוהים יהיה האלוהים שלו, האבן תהיה בית אלוהים, ויתן מעשר). הבעיה התיאולוגית: איך יעקב עושה תנאים עם אלוהים? מאמין אמיתי לא מתנה את אמונתו. הסבר אפשרי: החלום אינו בהכרח אמיתי ("חלומות שווא ידברו"), ויעקב פוחד ובספק.
- **יעקב קורא למקום "בית אל":** שמו הקודם "לוז". יעקב מבין שאלוהים נמצא במקום הזה, מקים מצבה, יוצק שמן עליה, וקורא למקום "בית אל". המורה ציינה שהעובדה שיעקב אומר "יש ה' במקום הזה" מעלה קושי -- אלוהים נמצא בכל מקום.

- שאלת בגרות (שאלה 10) ניתנה כשיעורי בית: שלושה סעיפים על פרק כ"ח -- חששות יעקב שהחלום בא להפיג, השוואת רש"י בין "המקום" להר המוריה, וקושי בנדר יעקב.

רשימת מילים

- מילה: כינוי
- תרגום: משהו שמחליף את השם של משהו (כמו "בנו", "בנה")
- פרק ופסוק: פרק כ"ז, פסוקים א' ו-ו'
- הקשר: עשו מכונה "בנו" (של יצחק), יעקב מכונה "בנה" (של רבקה)
- מילה: חמודות (בגדי עשו החמודות)
- תרגום: יפים, בגדים יפים
- פרק ופסוק: פרק כ"ז
- הקשר: רבקה מלבישה את יעקב בבגדי עשו היפים כדי להטעות את יצחק בחוש הריח
- מילה: על חרבך תחיה
- תרגום: (1) תחיה על ציד בכלי נשק (רש"ם); (2) תילחם במלחמות ותנצח (רמב"ן)
- פרק ופסוק: פרק כ"ז, ברכת יצחק לעשו
- הקשר: ברכה שנתן יצחק לעשו -- משמעותה שנויה במחלוקת בין פרשנים
- מילה: כלי זין
- תרגום: כלי נשק (לא במובן העממי)
- פרק ופסוק: פרק כ"ז
- הקשר: הסבר הרש"ם לביטוי "על חרבך תחיה"
- מילה: קצתי בחיי
- תרגום: מאסתי לחיות, נמאס לי מהחיים
- פרק ופסוק: סוף פרק כ"ז
- הקשר: רבקה אומרת ליצחק שאם יעקב יתחתן עם בנות הארץ -- היא תמות. תירוץ לשלוח את יעקב לחרן.
- מילה: ימים אחדים

- **תרגום:** כמה ימים (אירוניה -- בפועל היו שנים רבות)
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ז
 - **הקשר:** רבקה אומרת ליעקב לברוח לחרן "ימים אחדים" עד שעשו ירגע -- בפועל שהה שם הרבה יותר
-

- **מילה:** מורת רוח
 - **תרגום:** עצב, חוסר שביעות רצון, מרמור
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ו, פסוק ל"ד
 - **הקשר:** נשות עשו החיתיות היו "מורת רוח" ליצחק ולרבקה
-

- **מילה:** פדנה ארם
 - **תרגום:** חרן, המקום שממנו באה רבקה
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק ב'
 - **הקשר:** יצחק מצווה על יעקב ללכת לפדן ארם לקחת אישה מבנות לבן
-

- **מילה:** קהל עמים
 - **תרגום:** עם גדול, צאצאים רבים שיהיו לעם
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק ג'
 - **הקשר:** ברכת יצחק ליעקב -- "והיית לקהל עמים"
-

- **מילה:** ברכת אברהם
 - **תרגום:** ההבטחה על הארץ והצאצאים שניתנה לאברהם ועוברת ליעקב
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק ד'
 - **הקשר:** יצחק נותן ליעקב את ברכת אברהם -- הוא הממשיך, לא עשו
-

- **מילה:** ויפגע במקום
 - **תרגום:** הגיע למקום, חנה במקום (לא פגע במובן של אלימות)
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"א
 - **הקשר:** יעקב מגיע למקום בדרך לחרן -- לפי רש"י מדובר בהר המוריה
-

- **מילה:** מראשותיו
- **תרגום:** מתחת לראשו (כמו כרית)

- **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"א
 - **הקשר:** יעקב שם אבן מתחת לראשו ללילה
-

- **מילה:** סולם
 - **תרגום:** סולם (מילה שמופיעה פעם אחת בלבד בכל התנ"ך -- הפעם לגמרי)
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ב
 - **הקשר:** חלום יעקב -- סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה
-

- **מילה:** מוצב ארצה
 - **תרגום:** עומד/מונח על הארץ (רגליו של הסולם ברצפה)
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ב
 - **הקשר:** תיאור הסולם בחלום יעקב
-

- **מילה:** ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה
 - **תרגום:** ימה = מערב, קדמה = מזרח, צפונה = צפון, נגבה = דרום -- ארבע רוחות השמיים
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ד
 - **הקשר:** ברכת אלוהים ליעקב -- צאצאיו יהיו בכל מקום
-

- **מילה:** וייצוק שמן על ראשה
 - **תרגום:** שפך/יצק שמן על ראש האבן (טקס דתי של הנצחה)
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ח
 - **הקשר:** יעקב הופך את האבן למצבה ומנציח את המקום
-

- **מילה:** מצבה
 - **תרגום:** ציון מקום, אנדרטה, סימן זיכרון
 - **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ח
 - **הקשר:** יעקב מקים את האבן כמצבה לציון המקום הקדוש
-

- **מילה:** לוז
- **תרגום:** השם הקדום של המקום שיעקב קרא לו "בית אל"
- **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ט

◀ **הקשר:** המספר מציין ששם העיר היה "לוז" לפני

◀ **מילה:** נדר

◀ **תרגום:** שבועה חמורה שאי אפשר להתיר אלא בהתרת נדרים

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק כ'

◀ **הקשר:** יעקב נודר נדר לאלוהים עם תנאים והבטחות

◀ **מילה:** עשר אעשרנו לך

◀ **תרגום:** אתן עשירית (מעשר) מכל מה שאקבל

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק כ"ב

◀ **הקשר:** חלק מנדר יעקב -- הבטחה לתת מעשר מרכושו לאלוהים

◀ **מילה:** מילה מנחה

◀ **תרגום:** מילה שחוזרת על עצמה כמה פעמים בטקסט ויש לה משמעות מיוחדת

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח

◀ **הקשר:** המילה "מקום" חוזרת שוב ושוב בפרק כ"ח ומטרידה את הפרשנים

◀ **מילה:** בעיה תיאולוגית

◀ **תרגום:** בעיה אמונית/דתית הקשורה ליחסי האדם עם אלוהים

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, נדר יעקב

◀ **הקשר:** מונח חשוב לבגרות -- איך ייתכן שיעקב מתנה את אמונתו באלוהים

◀ **מילה:** שער השמיים

◀ **תרגום:** פתח/כניסה לשמיים, מקום קדוש

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"ז

◀ **הקשר:** יעקב מזהה את המקום כ"בית אלוהים ושער השמיים"

◀ **מילה:** בא השמש

◀ **תרגום:** שקיעת השמש (הפוך מהצפוי -- "בא" = הגיע החושך)

◀ **פרק ופסוק:** פרק כ"ח, פסוק י"א

◀ **הקשר:** יעקב הלך לישון כי השמש שקעה ואי אפשר ללכת בחושך

נקודות חשובות למבחן

מושגים ומונחים לזכור:

- ⚠ **כינוי** -- מילה שמחליפה שם. חשוב לדעת לזהות כינויים בפסוקים ולהסביר מה הם מבטאים.
- ⚠ **מילה מנחה** -- מילה חוזרת בטקסט שיש לה משמעות. "מקום" היא מילה מנחה בפרק כ"ח.
- ⚠ **בעיה תיאולוגית** -- מונח שעשוי להופיע בשאלות בגרות. לדעת מה זה ולהסביר.

פסוקים מרכזיים לדעת:

- ⚠ **פרק כ"ז, פסוק א':** "רבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו **בנו**" -- כינוי המראה העדפה.
- ⚠ **פרק כ"ז, פסוק ו':** יעקב מכונה "**בנה**" (של רבקה) -- העדפת רבקה.
- ⚠ **פרק כ"ז, פסוק י"ג:** "עלי קללתך בני" -- רבקה מוכנה לקבל קללה למען יעקב.
- ⚠ **פרק כ"ז, פסוק כ"ט:** "הוה גביר לאחיר" -- ברכת יצחק (חושב שמברך את עשו).
- ⚠ **פרק כ"ח, פסוקים א'-ה':** ברכת יצחק ליעקב בגלוי + ציווי ללכת לפדן ארם + ברכת אברהם.
- ⚠ **פרק כ"ח, פסוקים י"א-י"ב:** חלום הסולם.
- ⚠ **פרק כ"ח, פסוקים י"ג-ט"ז:** ברכת אלוהים ליעקב (לאומית + אישית).
- ⚠ **פרק כ"ח, פסוקים כ'-כ"ב:** נדר יעקב (תנאים + הבטחות).

טכניקות מענה לשאלות בגרות:

- ⚠ **בשאלות "צינון והסבירו"** -- תמיד לצטט את הפסוק ואז להסביר במילים שלך. שתי פעולות: ציטוט + הסבר.
- ⚠ **בשאלות על קושי + פירוש** -- קודם להציג את הקושי (מה לא הגיוני בטקסט), ואז לתת פירוש שפותר אותו. להישאר עם פירושים שנלמדו בכיתה.
- ⚠ **בשאלות על פרשנים** -- לקרוא את הפרשן, להבין מה הוא אומר, ולהשוות לטקסט. לדוגמה: רש"ם אומר "צייד" ורמב"ן אומר "לוחם" -- לבחור מי מתאים יותר ולנמק.

נקודות תוכן מרכזיות:

- ⚠ **עשו לא רע** -- לפי הפשט בתנ"ך, עשו אוהב את אביו ומנסה לרצותו. חז"ל במדרשים מציגים אותו כרע, אבל בבגרות הולכים לפי פשט הכתוב.
- ⚠ **רבקה היא המניעה** -- היא זו שמנהלת את התוכנית: שולחת את יעקב לחרן (בתירוץ של "קצתי בחיי מפני בנות חת") כדי להגן עליו מעשו.

⚠ **ברכה כפולה ליעקב:** (1) ברכה שנלקחה ברמאות (פרק כ"ז); (2) ברכה גלויה וישירה (פרק כ"ח, פסוקים א'-ה').

⚠ **יעקב נשלח ללא רכוש** -- בניגוד לעבד אברהם. ייתכן שזו נקמה של יצחק, וייתכן שלא. המילה "ייתכן" חשובה -- זו השערה, לא עובדה.

⚠ **"המקום"** -- מילה מנחה בפרק כ"ח. לפי רש"י מדובר בהר המוריה (השוואה לפרק כ"ב -- עקדת יצחק).

⚠ **הקושי בנדר יעקב** -- בעיה תיאולוגית: מאמין לא עושה תנאים עם אלוהים. חז"ל מנסים לפתור את הקושי כי קשה להם שאבי האומה ספקן.

⚠ **"חלומות שווא יזכרו"** -- ביטוי לזכור. חלומות לא תמיד אמיתיים -- זה מסביר למה יעקב שם תנאים למרות שאלוהים כבר הבטיח לו בחלום.

⚠ **ארבע רוחות השמיים בעברית מקראית:** ימה=מערב, קדמה=מזרח, צפונה=צפון, נגבה=דרום.

שאלת בגרות (שאלה 10) שניתנה כשיעורי בית:

⚠ **סעיף א':** חששות שהמסע לחרן מעורר אצל יעקב ואיך החלום מפיג אותם -- לחפש בפסוקים י"א-ט"ו.

⚠ **סעיף ב':** רש"י על "ויפגע במקום" -- השוואה לשונית בין פרק כ"ח פסוק י"א לפרק כ"ב פסוק ד' (עקדת יצחק). "המקום" = הר המוריה.

⚠ **סעיף ג':** מה מעורר תמיהה בנדר יעקב -- להשוות פסוקים כ'-כ"ב לפסוקים י"א-ט"ז. הקושי: אלוהים כבר הבטיח הכל בחלום, אז למה יעקב שם תנאים?

⚠ המורה אמרה: על א' ו-ג' אין סיבה שלא לענות. סעיף ב' קשה יותר.